**CZU: 94:323.2(478)"1968"** **https://doi.org/10.59295/sum4(204)2026_01**

# ATITUDINEA FAȚĂ DE PUTEREA SOVIETICĂ ÎN RSS MOLDOVENEASCĂ (ANUL 1968)

***Ruslan ȘEVCENCO,***
*Universitatea de Stat din Moldova*

În prezentul articol se examinează atitudinea populației RSS Moldovenești față de puterea sovietică în republică în anul 1968. Totodată, în articol este prezentată atitudinea locuitorilor cu referire la diverse probleme de trai, cu care se confruntau în această perioadă. În pofida creșterii treptate a nivelului de bunăstare, autoritățile nu puteau să soluționeze problema deficitului permanent al mărfurilor și produselor. Este reflectată creșterea dispozițiilor național-patriotice, care se răspândeau deja nu doar în orașe, dar și în satele republicii, și reacția la aceste manifestări din partea autorităților partinice, perceperea bolnăvicioasă a acestora de minoritatea vorbitoare de limba rusă a populației. Se demonstrează că tineretul devine spre sfârșitul anilor 1960 sursa principală de rezistență față de regimul sovietic.

***Cuvinte-cheie:*** *atitudinea, intelectualitatea, studenții, organele de partid, dispoziții, populația, autorități.*

## ATTITUDE TOWARDS SOVIET POWER IN THE MSSR (1968)

This article examines the attitude of the population of the Moldavian SSR towards Soviet power in the republic in 1968. At the same time, the article presents the attitude of the residents with reference to various living problems they faced during this period. Despite the gradual increase in the level of well-being, the authorities could not solve the problem of a permanent shortage of goods and products. The growth of national-patriotic sentiments, which were already spreading not only in the cities, but also in the villages of the republic, and the reaction to these manifestations on the part of the party authorities, their morbid perception by the Russian-speaking minority of the population, is reflected. It is demonstrated that youth became the main source of resistance to the Soviet regime towards the end of the 1960s.

***Keywords:*** *attitude, intellectuals, students, party bodies, dispositions, population, authorities.*

### Introducere

Începând cu a doua jumătate a anilor 1950, în condițiile „dezghețului" hrușciovist și liberalizării relative a atmosferei interne în URSS, acest proces începe să acționeze asupra diferitor straturi ale populației. Una dintre cele mai sensibile din ele a fost studențimea, care a conștientizat că scăderea generală a disciplinei în URSS permite manifestarea impresiilor și atitudinilor față de situația creată în republică și relațiilor uneori tensionate printre diferite grupuri ale populației. Către sfârșitul anilor 1960 aceste încăierări ajung la un moment culminant, provocat și de evenimentele din Cehoslovacia. Anume în acest an are loc „explozia" cazurilor de distribuire printre studenți a foilor volante, antisovietice, lărgirii mediului prin care se răspândeau afirmații „naționaliste", „calomnioase" și altele, considerate în timpurile sovietice o crimă îndreptată contra statului. Totodată, în republică, concomitent cu instaurarea stabilității relative sociale, a crescut numărul de plângeri cu referire la nivelul de trai, deficitul de produse alimentare și industriale, majorarea lentă a salariilor, calitatea proastă a drumurilor etc. Toate aceste probleme deveneau tot mai acute și vizibile în condițiile când populația republicii a început să se dezamăgească masiv de regimul sovietic și această nemulțumire se reflectă tot mai des în documentele timpului. Chestiunile, reflectate în articolul prezent, au fost în diverse forme reflectate de alți cercetători. Printre ei menționăm lucrările lui I. Cașu [2], V. Cozma [3], L. Rotaru [4] ș.a. Însă autorii menționați au analizat, în mare parte, aspectele atitudinii față de regimul sovietic în rândurile intelectualității și, în special, a corpului profesoral-didactic și studențimii. Noi intenționăm să lărgim orizontul cercetării și să includem alte categorii sociale.

După exemplul evenimentelor din aprilie 1967, la Tiraspol, confruntările violente între studenți, deși în proporții mai mici, au avut loc în 1968, la Chișinău. Aici, serata de prietenie la Colegiul de Construcții s-a

încheiat cu o încăierare teribilă, la care au participat activ studenții. În urma cercetării cazului, s-au aflat și alte detalii, care au devenit circumstanțe agravante pentru unii participanți în acest conflict. În special, studentul a. IV al Facultății de Energetică al Institutului Politehnic, Marari (așa e în document – R/Ș.), distribuia foi volante antisovietice [1, d. 1, f. 93].

Uneori, rezistența față de regimul sovietic se manifesta și în forme mai îndrăznețe. În vara anului 1967 peste 1000 de studenți din Moldova au lucrat la construcții din Kazahstan. Mulți dintre ei au obținut pentru o muncă rodnică și fructuoasă diplome și cadouri de la CC al ULCT al Kazahstanului. Unul dintre destinatari, A. Talmazan, studentul a. III al Facultății de Drept al Universității de Stat din Moldova (USM), în fața celor prezenți a rupt în bucăți diploma obținută și, în mod demonstrativ, a amplasat-o alături de drapel, pe catargul de steag [1, d. 56, f. 7].

Activizarea dispozițiilor național-patriotice în republică nu a rămas neobservată și în mediul vorbitorilor de limba rusă ai republicii. O parte dintre ei erau șocați de ceea ce se întâmplă și difuzau zvonuri înfiorătoare despre viitorul coșmar, care, chipurile, îi așteaptă pe toți rușii din republică. Înaintea aniversării a 50-a a revoluției din octombrie 1917, studentele a. III ale Facultății de Biologie a USM, O. Doroșciuk, N. Sokovnina și S. Kataeva au început să povestească tuturor celor pe care îi cunoșteau la Chișinău că, la 7 noiembrie 1967, la Chișinău va avea loc o revoltă și rușii vor fi bătuți de către moldoveni [Ibidem].

Mult mai profundă confirmare a acestei frici față de urmările „naționalismului” a devenit scrisoarea trimisă la CC al PCM de către cercetătorul Institutului de Cercetări Științifice în domeniul grădinăritului, viticulturii și vinificației S. Polikarpov. El informa că la acest institut s-a creat un grup de colaboratori, nemulțumiți de deciziile partinice, o parte dintre ei anterior ocupau posturile importante în aparatul de partid și de stat al republicii. Din grup făceau parte fostul prim-secretar al unuia dintre comitetele raionale de partid I. Skripka, fostul secretar al organizației de partid al Institutului menționat V. Polikarpov (omonimul autorului scrisorii), fostul șef al gospodăriei experimentale a aceluiași Institut, P. Budak, locotenent-colonelul N. Glazunov și alții. Ei, scria Polikarpov, sunt nemulțumiți de eliberarea din posturile deținute și speră să se răzbune. CC al PCM și Comitetul raional de partid nu doresc să se ocupe cu „răzbunătorii”.

Constatând că „în ultimul timp” în republică se manifestă „elementele de naționalism” și că „cu acest lucru trebuie de luptat într-un mod cel mai hotărât”, Polikarpov scria că I. Țurcan, înaintat în același Institut la funcția de secretar al biroului de partid al secției, afirma în prezența martorilor că îi urăște pe ruși, însă cei care au auzit aceste cuvinte ascund acest fapt zguduitor. Evident, acest caz nu a trecut neobservat. Puțin mai târziu, cineva a deteriorat portretul lui I. Țurcan amplasat pe standul celor mai onorabili oameni ai Institutului, scoțându-i ochii. Același lucru au făcut și cu portretul fostului președinte al Comitetului local al Institutului, L. Levițkaia, iar pe portretul altui fost șef al comitetului de partid, F. Cebanov, au pictat svastica. Aflând despre apariția svasticii, Comitetul Securității Statului (CSS) a stabilit un control mai riguros asupra Institutului. La 30 aprilie 1968 I. Skripka a fost prins când picta svastica pe ziarul consacrat sărbătoririi zilei de 1 mai. Skripka a fost transportat la CSS și a dat mărturii despre cele întâmplate. Dar el nu a scris că regretă cele întâmplate, ci invers, a declarat că nu este vinovat și că a fost calomniat de alții. După revenirea de la Comitet, Skripka, împreună cu susținătorii săi, a început să răspândească prin Institut că „acum, ca și în a. 1937, îi prind pe oamenii nevinovați și îi aduc la CSS”, și că acest fapt este scandalos. După 7 noiembrie 1967, pe ușile apartamentelor lui V. Polikarpov și altui colaborator al Institutului, S. Torgașin, cineva a atârnat foi volante „Jos Puterea Sovietică!”, „Toți comuniștii, cărați-vă din Moldova noastră! Ticăloșilor!”. CSS, din nou, s-a apucat de lucru. S-a stabilit că autorul ambelor foi volante este E. Lvina, soția unuia dintre colaboratorii secției, conduse de V. Polikarpov. S. Torgașin a adus „propriile” exemplare ale foilor volante la CSS. Însă V. Polikarpov a refuzat să ofere CSS foile volante, a apărat-o pe E. Lvina de organele de partid și l-a ajutat pe soțul ei să susțină teza de doctorat [1, d. 65, f. 100-101, 103].

Susținătorii cursului prosovietic în republică, care se exprimau la mitingurile des organizate în acele timpuri, recunoșteau că „sunt nevoiți să se întâlnească și cu *ludici* (людишки – R.Ș.), care iubesc să șoptească, să manifeste nemulțumire de acțiunile noastre” (V. Prilipko, uzina de construcții din Soroca). În continuare, el a spus: „pe front mie îmi era clar cum trebuie de procedat cu aceștia. Dar acum nu-mi este prea clar. Trebuie să faci ceremonii, să-i convingi? Cine nu e cu noi, acela este împotriva noastră și, respectiv,

cu ei trebuie de procedat ca un dușman. În ultimii ani presa, radio și televiziunea noastră foarte rar vin cu explicații la acest subiect. Deputata Sovietului Suprem al republicii, mulgătoarea colhoznică D. Todorean, a constatat: „Sunt la noi amatorii de a asculta la radio vocile dușmanilor noștri și pe urmă să manifeste îndoieli în corectitudinea acțiunilor noastre cu ironie, zâmbet: Ascultă, zic, ce spune „Vocea Americii", iar voi ne explicați că la noi totul e bine", și a chemat să se lupte cu aceste manifestări ale „dușmanilor noștri". M. Celak, profesorul școlii de 7 ani din s. Cerlina, raionul Soroca, a recunoscut la adunarea colhozului „Dnestr" că: „noi, profesorii, comitem multe greșeli în educația tinerei generații. De aceea, chiar și absolvenții școlii noastre încep să facă concluzii incorecte, precum că tineretul în România trăiește mai bine decât în URSS, pun întrebări-capcane de tipul „degrabă oare Moldova se va uni cu România?" ș.a." [1, d. 132, f. 62].

Trebuie de menționat că dacă înainte dispozițiile „naționaliste" și antisovietice se concentrau mai mult în orașe, în special în mediul savanților, funcționarilor sau al instituțiilor de învățământ superior, acum ele încep să pătrundă în adâncul societății, inclusiv în raioanele îndepărtate, unde lucrătorii de partid înainte nu le observau. La 3 iunie 1968, la Biroul CC al PCM s-a discutat chestiunea „Cu privire la activitatea organizației raionale de partid Glodeni în privința educației ideinico-politice a muncitorilor". În decizie s-a constatat că, din motivul muncii educative insuficiente a organizațiilor partinice a școlilor, în colectivele lor unii profesori manifestă „limitare națională", „interes nesănătos apolitic față de informația din străinătate" și chiar „atitudine pasivă față de viața obștească a colhozului și satului" [1. d.40, f. 23].

Prim-secretarul Comitetului raional de partid Ungheni V. Hropotinski, ținând o cuvântare la o adunare a activului partinic republican (19 aprilie 1968), a povestit despre un oarecare locuitor al or. Iași, Mistreanu, care spunea că timp de 15 minute s-a aflat în rând la gară și acolo „mulți erau indignați de ordinea voastră, iar unii spuneau direct, că rușii i-au înrobit pe moldoveni" [1, d. 91 a, f. 31]. Despre „manifestări naționaliste" la acest for partinic, cu anxietate în voce, spuneau încă doi secretari ai Comitetelor raionale de partid – Orhei (I. Iordanov) și Edineț (I. Koteații). I. Iordanov a atras atenția (probabil, primul dintre secretarii comitetelor raionale de partid, înainte despre acest subiect se exprimau doar secretarii CC al PCM sau șefii de secții ai acestuia – R. Ș.) că „pe undița propagandei române nimeresc tinerii specialiști, absolvenții instituțiilor sovietice de învățământ superior". Iordanov a adus exemplul medicului endocrinolog al raionului unde lucra, E. Pantaz, absolventul Institutului de Medicină din Chișinău (a. 1965), care l-a întrebat pe coleg: „Care e diferența dintre rușii din 1940 și 1944? În 1940 rușii erau buni – au venit și au plecat, în 1944 au devenit răi – au venit și nu pleacă" [Ibidem, f. 89-90]. El a fost completat de I. Koteații, care a mărturisit că în rândul populației moldovenești pot fi des auzite cântece românești, care erau interpretate în „România burgheză", iar „cântece moldovenești populare, sovietice, nu cântă". Koteații explica această situație prin lipsa culegerilor de cântece sovietice [Ibidem, f. 108]. Iar primul secretar al CC al ULCT al Moldovei, P. Lucinschi, al doilea viitor Președinte al Moldovei, a informat acest for partinic că, în 1967, în raionul Briceni un flăcău a scris o foaie volantă antisovietică, și când a fost reținut, a recunoscut că a făcut acest lucru deoarece „tovarășii din România" i-au spus lui că acolo viața e mai bună" [Ibidem, f. 180].

Din raioane permanent veneau semnale de alertă pentru autorități, precum că populația, în special tineretul, tot mai puțin crede propagandei distribuite și tot mai mult însușește ideile și valorile Occidentului. Spre exemplu, locuitorii raionului Dubăsari, V. Florin și N. Iarmoliuk, au declarat că mai multe emisiuni ale televiziunii sovietice centrale și ale celei moldovenești republicane nu influențează pozitiv tineretul. În emisiunile din țările socialiste nu se acordă atenție reflectării legăturilor istorice și culturale ale acestor țări cu URSS. Radio și TV din RSSM contribuiau, în opinia acestora, la îndrăgirea muzicii românești de către tineret, iar compozitorii ofereau puține cântece populare. Cântecele sovietice revoluționare sunt difuzate doar în zilele sărbătorilor revoluționare. Directorul Casei de Cultură (s. Lunga, raionul Dubăsari) P. Bulan menționa că „la noi merge o românizare puternică. Noi toți ascultăm radioul și televiziunea și auzim, cum limba este săturată cu cuvintele românești. Scriitorii se îndepărtează de cultura rusă și merg spre Occident, spre România. Noi trebuie să fim vigilenți", a chemat el [1, d. 132, f. 61].

La plenara Comitetului raional de partid Suvorov (astăzi Ștefan-Vodă – R.Ș.), la 10 aprilie 1968, mulți vorbitori menționau că în raion au loc „manifestări naționaliste și alte fenomene, străine orânduirii". Un tânăr, Bondari, din s. Olonești, deschis propaga grafia latină, în „formă distorsionată" comenta evenimentele

în Polonia și Cehoslovacia și manifesta o atitudine „disprețuitoare” față de tot ce e rusesc. Aceeași atitudine, se declara la plenară, poate fi întâlnită și la unii profesori. Chiar mai mult. Cum a mărturisit unul dintre vorbitori, Derghilev, „unele persoane se folosesc de umanismul legilor noastre, se exprimă deschis contra comuniștilor, amenințându-i cu violență fizică, iar măsuri administrative contra lor nu se iau, ceea ce „provoacă indignarea” locuitorilor [Ibidem, f. 63]. Unii raportori cereau de la CC al PCM „luarea admiterii la doctorantură și la lucrul de conducere sub un control riguros”, deoarece acolo „pătrund copiii foștilor chiaburi și clericilor”. Iar alții, criticându-i pe unii profesori pentru „comportament nepartinic”, chemau să nu se concentreze la organizarea adunărilor deschide de partid, pentru a examina mai critic chestiunile activității partinice [Ibidem, f. 63-64]. Pensionarul L. Zavgorodni s-a plâns în scrisoarea către CC al PCM că nu se iau măsuri contra tineretului, care, deschis, ascultă pe străzi și în transport stațiile de radio ale țărilor Occidentului și și-a exprimat părerea că motivul acestui comportament este faptul că tinerilor nu li se organizează întâlniri cu veteranii de război și ai revoluției și ei nu cunosc prin ce eforturi a fost obținut ceea ce este [Ibidem, f. 84].

Argumentele pe care le înaintau nemulțumiții deveneau tot mai serioase, care nu se limitau doar la critica asupra ordinelor existente, dar și atingeau principiile marxismului. În primăvara anului 1968 mecanicul de la rețeaua cinematografică raională Fălești, comunistul V. Rezun, s-a prezentat la comitetul raional de partid local cu rugămintea de a-l recomanda pentru admitere la Școala Superioară de Partid. Recomandare el nu a obținut din motive neclare, dar i-au recomandat să se adreseze cu admiterea în altă instituție de învățământ superior. Atunci, la 26 martie 1968, Rezun a venit la șeful secției de activitate organizațional-partinică a Comitetului raional de partid Fălești, N. Vetvițki, căruia i-a declarat că în partid nu este echitate, teoria marxist-leninistă se îndepărtează de realitate, se încalcă politica națională leninistă față de persoanele ce reprezintă alte naționalități, care locuiesc în republică. Tatăl lui, continua Rezun, a decedat în luptele din timpul războiului, iar lui, feciorului ostașului sovietic, nu îi permit să între la studii la o instituție de învățământ superior. Adresarea lui nu a acționat. La 10 aprilie 1968, Rezun s-a adresat la același Comitet raional de partid. În apelul său Rezun a menționat că în 1967 nu a reușit să fie admis la USM și, deoarece el nu este de acord cu refuzul Comitetului raional de partid de a-l recomanda la Școala Superioară de Partid, a adăugat următoarele: „din cauza că realitatea se abate de la doctrinele lui Marx, Enghels, Lenin, solicit organizației primare de partid să mă excludă din rândurile PCUS”. La 16 mai 1968 Comitetul raional de partid Fălești a îndeplinit această solicitare a lui Rezun. Aici Rezun s-a temut de consecințele următoare și a cerut să fie din nou admis în partid. Aceste „capricii” în PCUS nu treceau. La 9 iulie 1968 Biroul CC al PCM l-a exclus pe Rezun din PCUS pentru „afirmații antipartinice și antisovietice la adresa PCUS și puterii sovietice” și i-a respins cererea de restabilire în partid [1, d. 42, f. 459-461].

CSS se lupta cu aceste manifestări. Pentru „afirmațiile dăunătoare din punct de vedere politic”, doar în 1967 au fost atenționați mai mulți locuitori ai republicii. 60% dintre ei erau reprezentanții intelectualității, studenților, iar în 1968 procentul acestora a ajuns la 75 [1, d. 91 a, f. 193].

Aceste acțiuni represive ajutau puțin regimului. Anume tineretul rămânea să fie mediul care își permitea să critice conducerea supremă a republicii și uneori făcea acest lucru chiar public. Spre exemplu, în iunie 1968 comsomolistul Pântea, muncitorul Direcției de Construcții nr. 34 (Bender) a declarat public că nu este de acord cu critica făcută de I. Bodiul la plenara CC al ULCT la spectacolul de teatru „Unde ești, Kampanella?”. Pântea și colegii lui au văzut acest spectacol și au rămas nedumeriți, de ce el trebuie criticat. Ar fi mai bine, a propus el, ca în presă să apară comentarii cu referire la acest spectacol, ca să fie mai clare aspectele lui negative [1, d. 164, f. 74].

Paralel cu „naționaliștii” și „nemulțumiții” printre moldoveni, CSS urmărea și să lupte cu simpatiile proisraeliene la evrei. După părerea CSS al RSSM, ele erau inspirate de „propaganda sionistă”, care îi chema pe evrei să meargă ca voluntari pentru a ajuta Israelului în războiul cu arabii. Aceeași propagandă, după opinia autorilor documentului, era motivul răspândirii în RSSM a cântecelor naționale evreiești, inclusiv (ceea ce a indignat deosebit organele partinice și sovietice ale republicii) – în școala muzicală de 7 ani din Chișinău [1, d. 1, f. 94; d. 91 a, f. 192].

Este de remarcat faptul că, în pofida declarațiilor lui Lucinschi, menționate mai sus, în general structurile comsomoliste erau mult mai pasive în lupta cu diferiți nemulțumiți și disidenți locali. Motivele acestuia,

organele de partid nu înțelegeau și se indignau, numind comportamentul liderilor comsomoliști „lipsit de principii" și „neexigent". Unul dintre reprezentanții CC al ULCT, viitorul critic literar G. Mazilu, în acei ani – doctorand al Catedrei de limba și literatura moldovenească a USM, venind în raionul Leova pentru a participa la prima lecție a rețelei locale de studii comsomoliste, a început să propage „viziunile străine intereselor poporului moldovenesc". În s. Filipeni el afirma profesorilor locali că „limba literară moldovenească a început să se dezvolte doar odată cu introducerea în 1957 a noilor reguli de ortografie". Iar pe urmă, în genere, a început să denigreze operele scriitorilor sovietici din Moldova, afirmând că ele „nu valorează nici un ban", că este „rușinos de citit", dar, totodată, l-a lăudat pe „criticul reacționar T. Maiorescu și era indignat de faptul că acesta nu este editat în Moldova și că în RSSM este foarte tare limitată abonarea la presa periodică românească [1, d. 95, f. 43-44].

Însă, motivele pasivității printre comsomoliști erau mult mai adânci, decât li se părea propagandiștilor partinici. Tineretul, înaintea altor straturi ale societății, a prins momentul când sistemul politic sovietic a început să degradeze și să se birocratizeze. În acest mediu s-a început procesul de deziluzie în societatea sovietică. Acest fapt se manifesta, de exemplu, în scăderea esențială a numărului de comsomoliști printre cei înrolați în armata sovietică din Moldova. Conform informațiilor comisarului militar al republicii, V. Stepanenko, la CC al PCM (8 februarie 1968) procentul comsomoliștilor printre cei înrolați din Moldova în 1964-1967 a scăzut de la 83,4% la 73,7%, inclusiv 3 persoane au renunțat categoric la îndeplinirea serviciului militar [1, d. 100, f. 182].

Pe cei „vigilenți" din CC al PCM, uneori îi susținea activ la diferite întâlniri propagandistice cu populația. Ei atrăgeau atenția la faptul că au avut loc schimbări serioase în relațiile sovieto-române și nu înțelegeau de ce în România se spunea despre „Basarabia" ca despre o regiune românească. Totodată, ei cereau explicații, de ce la aprecierea operelor artistice ale unor scriitori se manifestă „liberalismul", deși în aceste opere se prezintă deschis „calomnii apolitice la acțiunile sovietice", și contra lor nu sunt luate măsuri drastice [1, d. 95, f. 94-95].

Evenimentele din Cehoslovacia și introducerea forțelor intervenționiste ale Organizației Tratatului din Varșovia în această țară la 21 august 1968 au fost întâlnite univoc, probabil, deoarece ele nu îi atingeau nemijlocit pe locuitorii Moldovei. Dar și la aceste adunări, organizate pe acest subiect, au fost înaintate public mai multe întrebări: „Nu va fi oare, ca în Ungaria?"; „Nu sunt oare confruntări militare?" ș.a. Doar puțini riscau în aceste zile de condamnare oficială a „contrarevoluționarilor cehoslovaci" să exprime îndoieli privind necesitatea acestei invazii militare în țara „frățească" socialistă. Însă erau și astfel de oameni. La mitingul din timpul construcției unuia dintre primele în acești ani blocuri de locuit cu 9 niveluri la Chișinău, S. Tropin, sudor electric la „Kișiniovstroi" (în informația despre acest caz se menționa că Tropin „înainte era judecat pentru huliganism" – R. Ș.) a „susținut contrarevoluția în Cehoslovacia", a „manifestat nesiguranța în orânduirea socialistă în URSS". Dar „a primit o mustrare cuvenită de la participanții la miting" [1, d. 131, f. 43, 128].

La mitinguri era permanent condamnată poziția României, care a refuzat să susțină URSS și aliații acestuia în intervenția militară în Cehoslovacia, iar liderul ei, N. Ceaușescu, a prevenit statele socialiste, în frunte cu URSS, că România este gată să opună o rezistență dură, în cazul introducerii pe teritoriul ei a trupelor „țărilor aliate" socialiste. Participanții mitingurilor în legătură cu această poziție întrebau: „Va rămâne oare și România țară socialistă?", „Oare nu trebuie de introdus trupele și în România?". Cereau și limitarea intrării cetățenilor români în URSS și celor sovietici în România. Acest fapt se explica prin creșterea semnificativă a cazurilor când Moldova era vizitată de foști „chiaburi", „moșieri" și industriași, care au fugit în România din RSSM în 1944 și prin faptul că mai mulți turiști români, după datele organelor puterii republicane, se ocupau în republică cu cumpărarea-vânzarea diferitor mărfuri. Printre cei care au susținut ideea acestor interdicții a fost și cunoscutul scriitor A. Lupan, care „a condamnat cu furie acest rol josnic", care continuă să joace la Praga, Belgrad și București presa, radioul, TV și unii scriitori și ziariști, care „provoacă dispoziții anticomuniste" [1, d. 131, f. 152, 161; d. 132, ff. 30-31]. Iar „cei mai vigilenți" cereau să fie luate măsuri hotărâte în lupta cu „naționalismul", care s-a răspândit larg în instituțiile de învățământ superior. „Institutul de Medicină a devenit moldovenesc", „La universitate merge o luptă", „și cel politehnic scade" (în aceeași direcție – R.Ș.), cu frică scriau autorii acestor proteste [1, d. 132, f. 33].

Printre puținele persoane care și-au exprimat dezacordul cu poziția oficială, vom remarca opinia profesoarei școlii-internat din Fălești, L. Marchitan. În prezența a 4 colegi-pedagogi ea declara că în caz dacă în aceste condiții se va aborda chestiunea de trecere a „Basarabiei” în România, 80% din populație s-ar exprima în favoarea acesteia. Organele locale de partid au adunat informația despre Marchitan și au informat CC al PCM că ea nu doar că nu face parte din partid, dar mult timp nicăieri nu lucra și mai este și divorțată [1, d. 131, f. 143].

După invazia trupelor țărilor socialiste în Cehoslovacia, la 2 septembrie 1968, Combinatul de mătase din Bender a primit, pe neașteptate, o scrisoare din această țară. În calitate de expeditor erau menționați 3000 de muncitori ai întreprinderii „Totex Hrastava” (fără semnăturile acestora). În document se menționa următoarele: „Stimați prieteni! Ne adresăm către muncitorii întreprinderii voastre, cu care noi menținem mulți ani relații comerciale și prietenești. Noi suntem foarte impresionați și șocați de evenimentele care se produc la noi în prezent. Împotriva voinței întregului popor, și în dezacordul cu toate înțelegerile internaționale, și în special după negocierile în or. Cierna-nad-Tisa și Bratislava, țara noastră este ocupată de trupele a 5 țări socialiste sub un motiv fals că la noi se pregătește contrarevoluția. Noi nu credem că voi, care ați avut posibilitatea să ne cunoașteți pe noi în timpul colaborării îndelungate, ați crezut informațiilor false, care vă erau comunicate din diferite părți. Cea mai groaznică tragedie constă în faptul că pe noi ne-au atacat prietenii, în care am văzut un sprijin și că în acest lucru murdar joacă un rol și armata statului vostru. În numele solidarității statelor noastre, să ținem capul sus și să cerem reprezentanților voștri oficiali să-și detașeze trupele voastre din țara noastră, ca nouă să nu ne fie rușine în timpul întâlnirilor noastre viitoare să ne privim în ochi unul altuia. Credem în voi și sperăm la voi”. Scrisoarea era publicată pe rotator și datată cu 23 august 1968, a fost imediat redirecționată la CC al PCM și, a două zi după primire, 3 septembrie 1968, CC al PCUS a obținut întreg textul scrisorii cu comentariul, că muncitorii Combinatului de mătase din Bender niciodată nu țineau legături cu această întreprindere și de aceea scrisoarea este o provocare [1, d. 131, f. 43, 128].

În afară de problemele politice, locuitorii republicii exprimau nemulțumiri și din cauza condițiilor de viață. Cetățenii întrebau de ce în Moldova nu este organizată producerea încălțămintei ușoare și se simte deficitul de încălțăminte (raionul Cahul), care este situația reală și cum se va soluționa chestiunea cu alimentarea cu pâine, lapte și alte produse alimentare, articole de tricotaje (raioanele Suvorov, Edineț, or. Tiraspol) [1, d. 134, f. 22, 37, 173; d. 165, f. 69]. Apăreau întrebări caracteristice și pentru acest timp, mai stabil, decât cel hrușciovist, care reflectau creșterea treptată a nivelului de bunăstare a populației și informația despre nivelul de trai și în alte țări. Locuitorii RSSM întrebau de ce în republică se construiesc puține drumuri asfaltate și din care motiv în URSS sunt alocate puține mașini pentru vânzare în proprietate privată pentru cetățeni [1, d. 164, f. 89, d. 165, f. 68].

**Concluzii**

În perioada examinată are loc activizarea treptată a forțelor național-patriotice ale republicii, care era atunci blocată doar de metodele de intimidare din partea organelor securității republicii. Tot mai des, de la diferite instituții de învățământ superior și chiar instituții de stat parvin informații despre nemulțumirea populației băștinașe a republicii, a moldovenilor, față de dominația minorităților naționale, vorbitorilor de limba rusă. Acest fapt provoca frică la reprezentanții acestor minorități, care răspândeau zvonuri despre revoltele antisovietice în Chișinău și alte localități ale republicii și nimicirea tuturor rușilor. Ei chemau la înăsprirea controlului asupra surselor „naționalismului” și ca purtătorii acestor viziuni să fie pedepsiți mult mai aspru. Despre creșterea nemulțumirii din partea moldovenilor tot mai des semnalau și secretarii comitetelor raionale de partid, dar practic nu propuneau soluții concrete.

Conducerea partinică, obținând informații despre pasivitatea comsomoliștilor în protejarea principiilor ideologice ale URSS, la fel nu înainta soluții concrete. Autoritățile republicii încercau să ascundă această problemă prin organizarea condamnărilor colective a pozițiilor forțelor „antisocialiste” (în cazul Cehoslovaciei), sau „sioniste” (în cazul conflictului arabo-israelian). Dar și aici apăreau persoane care deschis puneau la îndoială poziția sovietică oficială și autoritățile nu riscau să întreprindă măsuri represive contra lor. Era în creștere permanentă și numărul de plângeri ale populației cu referire la deficitul diferitor mărfuri și produse, calitatea drumurilor și numărul insuficient al mașinilor în proprietatea privată a cetățenilor, în special, în comparație cu alte țări socialiste.

**Bibliografie:**

1. Agenția Națională a Arhivelor. Fond A-51. Inv.29. Dosarul. Pagina.
2. CAȘU, I. *„Politica națională” în Moldova Sovietică (1944-1989).* Chișinău: Cartdidact, 2000, 212 p.
3. ‘Down with Revisionism and Irredentism’: Soviet Moldavia and the Prague spring, 1968-72. In: *Eastern Europe in 1968: Responses to the Prague Spring and Warsaw Pact Invasion*, 29 mai 2018, New York. New York, SUA: Springer International Publishing, 2018, pp. 279-298.
4. COZMA, V. *Istoria Universității de Stat din Moldova*. Chișinău: Tipografia Centrală, 1996, 560 p.
5. ROTARU, L. *Politica lingvistică în învățământul superior din RSSM – element al ideologiei imperiale și instrument de inginerie națională*. Chișinău: Lexon-Prim, 2023, 339 p.

**Date despre autor:**

***Ruslan ȘEVCENCO***, doctor în istorie, cercetător științific coordonator, Universitatea de Stat din Moldova.
**ORCID:** 0000-0001-5203-7858
**E-mail:** rsevcenco@gmail.com

*Prezentat: 02.03.2026*
*Recenzat: 19.03.2026*
*Acceptat spre publicare: 20.05.2026*